

Friedrich Schiller: Timoleon og Immanuel

Af Tom Gillesberg

Det er en udbredt misforståelse at det britiske parlamentariske system var det store demokratiske forbillede, da borgere i USA og andre nationer skulle gøre op med enevælden. De grundlæggende fædre i USA søgte tilbage til de demokratiske erfaringer fra den klassiske græske kultur i Athen, som de bl.a. videregives hos Platon, og de statsretslige ideer fra Leibniz, som man fik gennem Emerich de Vattels berømte værk om Nationalstaters Lovgivning. Da så USA i 1789 havde lavet sin revolutionerende forfatning, blev den målestokken for andre nationer, og man håbede, at Frankrig, som var det europæiske land der var tættest på USA og kommet længst i sit opgør med oligarkisme, kunne blive den første efterfølger i Europa. Da det lykkedes den britiske efterretningstjeneste at forvandle den franske revolutionære ånd til jakobinsk anarki, måtte man atter vende blikket mod USA.

I bogen Timoleon und Immanuel bringer forfatteren Hans Schulz brevvekslingen (der er på tysk) mellem prins Christian Frederik af Augustenborg og Jens Baggesen. Baggesen blev hemmelig spion for Augustenborg, hvor han, under dække af at skulle undersøge uddannelsessystemer rundt om i Europa, havde hemmelige samtaler og undersøgte de politiske forhold. Efterhånden som den politiske situation spidsede til, begyndte de at bruge hemmelige kodenavne, som fortæller meget, om de idealer de havde. København blev omdøbt til Athen, Danmark til Grækenland, og USA fik dæknævnet Nygrækenland. Baggesen kaldte sig Immanuel efter Immanuel Kant, mens Augustenborg gav sig navnet Timoleon, efter den berømte revolutionære leder i den græske koloni Syrakus, der styrtede Dionysos den Yngres tyranniske diktatur. Noget af et dæknavn at vælge, når ens

svigerfar er enevældig konge i Danmark.

I brevvekslingen skriver Augustenborg til Baggesen den 7. maj 1793: »At de kan bekræfte det fordelagtige ved Amerika frem for det civiliserede og oplyste Europa, giver mig stor glæde. Måske søger jeg tilflugt der, hvis jeg i mit fædreland må opleve tiden fra den spanske inkvisition eller et maratiansk anarki. For jeg passer ikke ind i hverken det ene eller det andet, jeg vil hverken være tjener for en despot eller undersåt for en pøbel«, og i et brev den 10. maj: »De ved hvor positivt stemt jeg er for ideen om at rejse til Amerika, hvis despotisme eller anarki gør det ubærligt for tænkende og dannede mennesker at opholde sig i Europa«. Den 8. juli lyder det desperat:»Må vi helt opgive Europa? Skal man allerede nu vende blikket mod Nygrækenland [Amerika] eller kan Europa stadig reddes fra at blive despotismens gidsel uden at blive knust mod anarkiets klipper, og hvordan er det muligt?«

Augustenborg og andre oplyste sjæle forblev i Europa, på trods af det ikke lykkedes at skabe en succesfuld efterfølger til den amerikanske revolution, i håbet om at kunne skabe amerikanske tilstande i Europa på et senere tidspunkt.

Fra bogen Timoleon und Immanuel. Dokumente einer Freundschaft. Af Hans Schulz, Leipzig 1910. Side 157, 161, 177.

Relaterede artikler:

Friedrich Schiller – Alle landes frihedsdigter af Tom Gillesberg

Den danske hjælp til Schiller af Tom Gillesberg

Uddrag af Friedrich Schiller skuespil Don Carlos, 3. akt 10 scene

---

Friedrich Schiller: Don Carlos

Uddrag fra 3. akt scene 10, kong Phillip II og marquis de Posa

POSA: Min konge! Jeg er vendt hjem fra Flandern og Brabant. – Så mange rige, blomstrende provinser! Et kraftigt folk, et stort folk – og tillige et godt folk – og at være fader for det: guddommeligt! det tænkte jeg. Da stødte jeg på forkullede skeletter.

(Han tier, mens hans blik hviler på kongen, der forsøger at gengælde det, men forlegen og forvirret ser ned)

De har ret. De må. Og at De kan hvad De har indset at De må, det fylder mig med gysende beundring. Det er synd at offeret der ligger i sit blod er dårligt egnet til at synge lovsang for den der ofrer det, – og at det kun er mennesker og ikke større ånder historien bliver skrevet af! – Kong Philips århundrede blir fortrængt af mere blide og mere vise tider; borgerlykke og fyrstehøjhed vandrer da forsonet, og staten sparer sine egne børn: nødvendigheden bliver mennesk'lig.

KONGEN: De tror måske, at disse mennesk'lige århundreder vil komme hvis jeg viger for vort århundredes forbandelse? Se Dem omkring i Spanien: her blomstrer jo borgerlykken i en skyfri fredstid; og dem i Flandern under jeg den ro.

POSA (hurtigt): En ro som på en kirkegård. De håber at ende hvad De har begyndt? De håber at standse kristenhedens modning, standse det forår der forynger verden? De vil – ene

mand her i Europa – kaste Dem mod det verdensskæbnehjul der ruller ustandseligt, i fuld fart – gribe ind i egerne med egen hånd? Det kan De ikke! Tusinder er flygtet ud af Deres lande, fattige – og glade. Den borger De har tabt for troen, var den ædleste. Med åbne moderarme ta'r Englands dronning mod de flygtende, og hvad de bringer nyder England godt af. Granada ligger øde uden de fordrevne nye kristnes flid, Europa ser jublende sin fjende ligge og forbløde af de sår han gav sig selv.

(Kongen er bevæget; Posa bemærker det og går nogle skridt nærmere)

For evigheden vil De plante, og sår død? Et sådant tvangsværk overlever helt sikkert ikke ophavsmandens ånd. De får kun utak for hvad De har bygget, forgæves har De kæmpet med naturen, forgæves ofret et rigt kongeliv for lutter ødelæggende projekter. Et menneske er mere end De tror. Sin lange slummers lænke vil det bryde og atter kræve hvad der er dets ret. Det kaster Deres navn i bunke med en Nero, en Busiris – og det smerter, for De var god.

KONGEN: Er De så vis på det?

POSA (med ild): Ved den almægtige Ja – ja, det er jeg. Men giv os det De tog, igen! Lad med den stærkes storsind lykke vælde ud af Deres overflod – lad frie ånder udvikle sig i Deres verdensbygning! Og giv os det De tog, igen. Bliv konge for millioner konger!

(Han træder kækt nærmere og retter faste og ildfulde blikke mod kongen)

Gid de tusinder som tager del i denne store stund vil lægge deres ild på mine læber og gøre strålen som jeg mærker i mit blik til flammeglød! – Giv afkald på den unaturlige forgudelse der suspenderer os, og bliv et mønster for os på det der er og bliver sandt. Thi aldrig er så meget blevet givet en dødelig der ville kunne bruge det så guddommeligt. Europas konger ser

op til Spanien. Gå De i spidsen. Et pennestrøg af denne hånd, og jorden er skabt påny. Giv tankefrihed. –

(Han kaster sig for kongens fødder)

KONGEN (overrasket, med ansigtet bortvendt og så igen vendt mod Posa): Rejs Dem, De underlige sværmer –

POSA (rejser sig ikke): Se Dem om i Guds natur! På frihed er den bygget – og se hvor rig den er i kraft af frihed! Den store skaber lader livet myldre i duggens mindste dråber og selv dér hvor vi kun ser forrådnelse og død. Hvor snæver og hvor fattig er den verden Deskabere! Kristenhedens herre lader sig skræmme af et blad der rasler – De må frygte for enhver der har lidt mandsmod. Han lader – for at undgå at begrænse den skønne friheds selvudfoldelse – en grufuld hær af onder rase i sit verdensalt. Han, kunstneren, har selv beskedent skjult sig bag naturens love. Dem ser fritænkere og ikke ham.

Hvad skal en gud til? siger han, når verden selv klarer det? Og ingen kristen andagt har prist ham mere end denne blasfemi.

KONGEN: Og dette høje monster vil så De påtage Dem at efterligne i det jordiske, i mine stater?

POSA: De kan gøre det. Hvem ellers? Kongekraften der – ak si længe! – kun har virket for at øge tronens magt, kan skabe lykke for folkene, og De kan genoprette den adel vor tids mennesker har mistet. Hvad borgeren har været: kronens mål – det skal han atter være; ingen pligt skal binde ham undtagen den: at tilstå sin bror de samme rettigheder. Når så mennesket – igen sin egen herre – er vågnet til bevidsthed om sit værd, og frihedens sublime dyder trives – når De har gjort det spanske kongerige til verdens lykkeligste – da har De pligt til at underlægge Dem alverden.

KONGEN (efter stor tavshed): Jeg lod Dem tale ud. Helt anderledes, forstår jeg, tager tingene sig ud i dette hoved end i andre. De skal ikke måles med en fremmed alen. Jeg er

den første De har åbnet Dem helt for. Jeg tror det, for jeg ved det. Og fordi De har holdt meninger som disse, skønt fastholdt med en sådan lidenskab, tilbage indtil denne dag – på grund af denne klogskab og beskedenhed, vil jeg helt glemme, unge mand, at jeg har hørt dem og hvordan jeg hørte dem.

Ja, rejs Dem. Som den ældre mand og ikke som konge vil jeg modbevise en lidt overilet yngling, og det vil jeg, fordi jeg vil det. – Altså endog gift kan, tror jeg, hos godartede naturer forædles til det bedre. – Men se til at undgå min inkquisition. – Det ville bedrøve mig hvis –

POSA: Virkelig?

KONGEN (fortabt i synet af ham): Jeg har jo aldrig set et sådant menneske. Nej, nej, marquis, De tiltror mig for meget. En Nero vil jeg ikke være – jeg vil ikke være det – vil ikke være sådan mod Dem. Enhver lyksalighed skal ikke visne under mig. De selv, De skal, for øjnene af mig, have lov at blive ved at være menneske.

POSA (hurtigt): Men så medborgerne? Det drejer sig jo ikke om mig selv. Jeg taler ikke kun min sag. Undersåtterne, min konge –

KONGEN: Og når De er så sikker på hvordan mit eftermæle bliver, så tag Dem selv som et eksempel på hvordan jeg var mod mennesker, så snart jeg fandt et sådant.

POSA: O, den retfærdigste blandt konger må nu ikke vise sig så uretfærdig. Der er i Deres Flandern sikkert tusind der er langt bedre mænd end jeg. Kun De – det tør jeg måske tilstå, store konge – De ser måske for første gang et billed, omend et mere blidt – af friheden.

Uddrag fra Don Carlos. Kronprins af Spanien oversat af Villy

Sørensen, Gyldendals forlag 1999.

Relaterede artikler:

Friedrich Schiller – Alle landes frihedsdigter af Tom Gillesberg

Den danske hjælp til Schiller af Tom Gillesberg

Timoleon og Immanuel af Tom Gillesberg

Friedrich Schiller – Alle landes frihedsdigter

Af Tom Gillesberg

2009:

I år er det 250 år siden Friedrich Schiller blev født i Marbach, Württemberg, den 10. november 1759. Det er en begivenhed, der ikke blot bør fejres i Tyskland men over hele verden. Schiller har nemlig med rette fået tilnavnet »alle landes frihedsdigter«. Hans liv og virke er tæt forbundet med at tage de frihedsideer, der bl.a. kom til udtryk i den amerikanske frihedskamp og dannelsen af USA, og plante dem i den europæiske muld. »Den højeste form for kunst er den at

skabe politisk frihed,« udtrykte Schiller det. Det er en af årsagerne til, at Schiller Instituttet er navngivet efter ham. Schiller Instituttet vil derfor bruge dette »Schillerår« til at anskueliggøre Schillers rolle og hans smukke ideer, og specielt den tætte kobling han har haft til udviklingen af den danske nation.

Schiller var sytten år i 1776, da de amerikanske kolonier gjorde oprør imod undertrykkelsen fra Det britiske Imperium og etablerede en ny fri nation, der, i såvel Uafhængighedserklæringen fra 1776 som forfatningen i 1789, blev etableret på de højeste principper. I tiden mellem disse to skelsættende begivenheder, hvor hele Europa var i største bevægelse under indtryk af begivenhederne i Nordamerika, udviklede Schiller sig til en af verdenshistoriens mest bevægende digtere og filosoffer.

Han begyndte for alvor sin digteriske løbebane, da han i 1781 som ung studerende skrev et rebelsk frihedsdrama kaldet Røverne. Det blev opført på teatret i Mannheim – under stor opsigt, men ikke udelt begejstring. Hertug Karl Eugen, der havde bevilget sin fattige undersåt Schiller en uddannelse som militærlæge, gav ham forbud imod at skrive mere. Schiller måtte derfor, for at kunne fortsætte med sin digtning, flygte fra Württemberg til Mannheim i Baden-Württemberg.

Schillers næste to skuespil, Kabale og Kærlighed og Fiesco, er begge turbulente dramaer om uretfærdige overgreb fra en tyrannisk overmagt og så selvfølgelig den ulykkelige kærlighed. I Kabale og Kærlighed smerter det os, når den ægte kærlighed mellem den borgerlige musikantdatter Luise Miller og den adelige præsidentsøn Ferdinand ender i en tragedie pga. samfundets klassesdeling, men også når hertugen forsømmer det almene vel for fest og pragt. Han betaler for diamanter til sin elskede ved at tvangsudskrive og sælge sine undersåtter til briterne, der har brug for soldater til at bekæmpe oprøret i Nordamerika.

Tjeneren, der i Kabale og Kærlighed gør lady Milford opmærksom på denne omstændighed, optræder igen i en senere scene, men denne gang tavs. Han har fået tungen skåret af!

Schiller underholder publikum med sine skuespil, men uden at de noget sted mærker en løftet pegefinger eller en moralprædiken, forlader de teatret som bedre mennesker. Schiller lader dem lide sammen med uskyldige, lader dem se igennem magtens blændværk og får dem til at se de enkelte handlinger i nuet, ud fra de store fremtidige konsekvenser de har. Publikums moralske vilje og dømmekraft bliver udviklet og døren åbnet for, at de højere politiske idealer, der foldede sig ud i den amerikanske kamp for frihed, også kan vinde frem her i Europa.

Fra 1783-1787 skriver Schiller så skuespillet Don Carlos, der udspiller sig ved det korrupte spanske hof. Kronprins Carlos' far er konge over et mægtigt imperium, der holdes sammen af den katolske inkquisition. Her er frihedsideer ikke velkomne, og kættere brændes på bålet.

Ind træder så Carlos' borgerlige barndomsven marquis de Posa, der forsøger at vække Carlos til dåd. Han vil have, at Carlos overvinder sine egne personlige problemer, i form af den forelskelse, han føler for dronning Elisabeth, der var hans trolovede, inden hun blev bortgiftet til hans far kong Phillip. Posa forsøger at få Carlos til at overføre sin kærlighed til kampen for frihed i Nederlandene, hvor man lider frygteligt under det spanske skrækregime (ligesom unge adelige fra Europa, som f.eks. marquis de LaFayette, der rejste til Amerika og spillede en vigtig rolle i at sikre amerikanerne sejren i deres befrielseskrig).

Schiller rejser spørgsmålet: Er det muligt for et menneske at hæve sig op over sine personlige omstændigheder og problemer, og gribe ind i historien på afgørende vis? Ja, viser Schiller i sit drama, men man skal dog også passe på nogle forfærdelige personlige faldgruber, hvis det ikke skal slå fejl.

I Don Carlos lægger Schiller sine egne idealer i munden på

marquis de Posa, i tredje akts slutscene mellem ham og kong Phillip (se uddrag til højre).

Dette er revolutionær tale på et tidspunkt, hvor man i Europa bliver regeret af enevældige konger, kejsere, hertuger og lignende, og hvor skrive-, ytrings- og trosfrihed på ingen måde er en hævdvunden ret, men betragtes som kætterske ideer. Det er en af grundene til at Don Carlos første gang bliver opført i Danmark i 1831 – 44 år efter at skuespillet var færdigt!

Men Schiller taler ikke for døve øren. Med sin kunst formår han at vække mange hjerter og hoveder til dåd, ikke blot de fattige og upriviligerede, men også mænd der var født til at indtage de højeste pladser i deres samfund, som f.eks. den danske prins Frederik Christian af Augustenborg og finansminister grev Ernst Schimmelmann. De vækkes af Schillers smukke ideer og store idealer til at handle som borgere i den store republik – det verdenssamfund og den menneskehed, hvor vi alle er lige mennesker for vores skaber. Det beskrives i historien om Den danske hjælp til Schiller.

Vi vil i kommende kampagneaviser forsøge at vise, hvorledes Schiller og andre store tænkere på 1700- og 1800-tallet er sammenvævet med den danske historie og udvikling. Og at danskere på mange tidspunkter spillede en kritisk rolle i at fremme og udvikle de store ideer, der gjorde det muligt for stadig flere mennesker at få tilgang til de amerikanske idealer om retten til liv, frihed og til at søge lykken.

Relaterede artikler:

Uddrag af Friedrich Schiller skuespil Don Carlos, 3. akt 10 scene

Den danske hjælp til Schiller af Tom Gillesberg

Timoleon og Immanuel af Tom Gillesberg